

Marek Żejmo

Калининградский филиал Санкт-Петербургского государственного аграрного университета,
г. Полесск, Россия

Płaszczyzny integracji imigrantów w Szwajcarii na początku XXI w. — nauka języka, szkolnictwo podstawowe, nauka zawodu

Streszczenie

Dla wszystkich emigrantów na świecie zanim się adoptują w nowym kraju pierwszym problemem zawsze jest nieznanomość języka w miejscu osiedlenia się. Ta ułomność znacznie obniża możliwości zatrudnienia oraz uzyskania poziomu zarobków odpowiadających nawet wysokim kwalifikacjom zawodowym. Znajomość języka ma oczywisty wpływ na tempo i jakość adaptacji, integracji, a następnie całkowitej asymilacji w obcym kraju. Braki językowe mogą zaprzepaścić ujawniające się szanse awansu zawodowego, społecznego, możliwości podjęcia nauki zawodu. Władze Szwajcarii na różnych poziomach dostrzegają problemy emigrantów w zakresie szkolnictwa. Na poziomie federalnym działa Bundesamt für Berufsbildung und Technologie (BBT) (urząd do spraw kształcenia zawodowego i technologii), który jest odpowiedzialny za strategię rozwoju oraz kształtowania przepisów dotyczących wszystkich kantonów, jak również ma obowiązek kontrolowania systemu i programów szkolnictwa zawodowego na terenie Szwajcarii. Na poziomach kantonów również istnieją urzędy zajmujące się szkolnictwem zawodowym, a także doradztwem zawodowym, które mają za zadanie kształtować szkolnictwo zawodowe na potrzeby przemysłu, handlu i usług. To przedstawiciele szwajcarskiej gospodarki ustalają kierunki i poziom kształcenia uczniów na ich potrzeby.

Słowa kluczowe: integracja, imigranci, nauka języka, szkolnictwo.

Obywatele Szwajcarii należą do narodów, które powszechnie znają co najmniej trzy języki, czyli więcej niż przeciętni Europejczycy. Dane zgromadzone podczas spisu powszechnego w 2000 r. wykazują, że ok. 68% obcokrajowców używa na co dzień innego języka niż swój rodzimy, a wśród Szwajcarów ten odsetek wynosi zaledwie ok. 26%¹. Około 9% ludności Szwajcarii posługuje się innym językiem niż obowiązujące w tym państwie, a ten odsetek od 15 lat utrzymuje się na stałym poziomie². Wśród obcokrajowców na stałe przebywających i pracujących w Szwajcarii od 1990 do 2000 r. zwiększyła się liczba osób mówiących wyłącznie językiem ojczystym z 57 do 62%. Demografowie są zdania, że zjawisko to spowodowane jest napływem pracowników z Niemiec i Francji, a także integracją drugiego pokolenia imigrantów, którzy zaczęli mówić miejscowymi językami³. Dzieci imigrantów łatwiej przyswajają języki niż ich rodzice, którzy przybyli do Szwajcarii czasami wiele lat przed nimi. Badacze

¹ G. Lüdi, I. Werlen, *Schprachenschaft in der Schweiz*, Neuchatel 2004, s. 8.

² P. Wanner, *Migration und Integration — Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz*, Neuschatel 2004, s. 53–56.

³ *Ibidem*, s. 67.

podkreślają występowanie tego zjawiska pośród ludności pochodzenia hiszpańskiego, natomiast wśród obywateli krajów byłej Jugosławii jest ono mniej widoczne⁴. W ciągu ostatnich dekad zmieniły się kraje pochodzenia uchodźców i w końcu XX w. większość pochodzenia hiszpańskiego zastąpiły grupy imigrantów z krajów byłej Jugosławii, a łącznie z Portugalczykami, Hiszpanami i Turkami stanowią na progu XXI w. ok. 55% ludności zamieszkującej Szwajcarię, której językami podstawowymi nie są szwajcarskie języki urzędowe⁵.

Porównanie pod względem językowym urodzonej za granicą pierwszej oraz drugiej generacji obcokrajowców daje różne rezultaty w niemieckojęzycznej i romańskiej części Szwajcarii. 60,6% obcokrajowców w niemieckojęzycznych kantonach uznaje niemiecki za swój język podstawowy natomiast we francuskojęzycznych, francuski jest dla 79,7% językiem podstawowym, a we włoskojęzycznym Ticino 67,2% obcokrajowców uznaje włoski za swój podstawowy, używany na co dzień język.

Znajomość języka ma oczywisty wpływ na tempo i jakość adaptacji, integracji, a następnie całkowitej asymilacji w obcym kraju. Braki językowe mogą zaprzepaścić ujawniające się szanse awansu zawodowego, społecznego, możliwości podjęcia nauki zawodu czy ogólnego bezpieczeństwa socjalnego i ochrony zdrowia.

Badania wykazały, że ok. 7% zatrudnionych obcokrajowców w swoich miejscach pracy oraz swoim codziennym otoczeniu używa gwar regionalnych, tj. 63 tys. osób z ponad jednego miliona zatrudnionych⁶. Szczególnie gospodarstwa domowe w krytycznych sytuacjach dotyczących braku pracy, biedy, braku zabezpieczenia socjalnego ponosiły porażki przy dysponowaniu wyłącznie gwarami lub dialektem miejscowym. W takiej sytuacji trudno było się przebić na szerszy rynek pracy lub poszukiwać specjalistycznych kursów podwyższających kwalifikacje ułatwiające awans zawodowy. Badania osób pochodzenia włoskiego i tureckiego w części francuskojęzycznej Szwajcarii wykazały, że opanowanie języka francuskiego stanowi dla nich podstawę budowania przyszłej egzystencji⁷. Jednocześnie ustalono, że istnieje pozytywny związek między stopniem opanowania mowy kraju docelowego, a poziomem zarobków. Osoby z lepszą znajomością języka osiągają przeciętnie wyższe dochody od swoich pobratymców nieposiadających takich umiejętności. Badania zlecone przez urząd do spraw emigrantów (Bundesamt für Migrationspolitik) przeprowadzone w kantonach Basel-Stadt, Neuenburg i Solothurn wykazały potrzebę tworzenia kursów językowych dla imigrantów bez podstaw znajomości języków używanych w Szwajcarii. Jednocześnie ujawniono, że dotychczas istniejące szkoły językowe prezentują różny poziom jakościowy, nie są wystarczające ilościowo, a ponadto brak pomiędzy szkołami koordynacji⁸. W celu poprawy jakości szkolenia postanowiono podnieść poziom

⁴G. Lüdi, I. Werlen, *Schprachenschaft in...*, s. 10.

⁵*Ibidem*.

⁶E. Hüttner, J. Guggisberg, *Sprachförderung in der Zweitschprache für Migranntinen und Migranten. Eine untersuchung des Angebots im Auftrag des BFM*, Bern 2005, s. 47–53.

⁷F. Grin, *Immigrationschprachen und berufliche Integration in der Schweiz*, (w:) H.-R. Wicker, *Migration und der Schweiz*, Seismo, Zürich 2003, s. 421–452.

⁸E. Hüttner, J. Guggisberg, *Sprachförderung in...*, s. 87–92.

kompetencji wykładowców oraz profesjonalizację programów nauczania np. przez wprowadzenie licencji i certyfikatów⁹.

Szczególnie narażone na ryzyko dezintegracji są następujące grupy:

1. Młodzi dorośli w wieku 16–20 lat, którzy ukończyli obowiązkowe nauczanie podstawowe, a przybyli do Szwajcarii bez wyuczonego zawodu¹⁰. Dokładna liczba takich osób nie jest znana lecz szacuje się, że przybywa ich ok. 8 tys. rocznie¹¹.
2. Osoby o dużym stażu pracy i doświadczeniu zawodowym, ale bez formalnego wykształcenia. Szczególnie dotyczy to pracujących, które mają ograniczone możliwości nauki języka. Czasem w zakładach przemysłowych i fabrykach są organizowane kursy językowe, ale pracodawcy nie przywiązują do tego typu inicjatyw większego znaczenia¹².
3. Analfabeci. Mimo wielu wysiłków władz szwajcarskich ponoszonych w celu likwidacji tego zjawiska, to jednak wśród przybywających imigrantów nadal ono występuje¹³.

Podstawy integracji w zakresie nauki języka tworzą różne źródła prawa, jak np.:

1. Konstytucja Szwajcarii w art. 8 p. 2 mówi, że: „Nikt nie może być dyskryminowany, zwłaszcza ze względu na pochodzenie, rasę, płeć, wiek, język, pozycję społeczną, sposób życia, religijne, światopoglądowe bądź polityczne przekonania albo z powodu ograniczenia jego fizycznej, umysłowej czy psychicznej sprawności”.
2. Artykuł 18 Konstytucji dotyczący wolności języka mówi, że: „Gwarantuje się wolność języka”.
3. Stosowne przepisy kształcenia zawodowego, a także obowiązujące przepisy dotyczące ubezpieczenia od bezrobocia, które zawierają fragmenty dotyczące spraw językowych.
4. Przepisy dotyczące integracji i obowiązku uczęszczania na kursy językowe (*Integrationsverordnung des Bundes Art. 3c; Art. 16 lit. A und D — Finanzhilfen für Projekte zur Förderung der Kenntnis der Landessprache und der Förderung der Herkunftssprache und — kultur*).
5. Kursy językowe dla osób poszukujących azylu wraz z finansową pomocą opartą na przepisach azylowych.
6. Kantonalne przepisy integracyjne.

Większość kursów językowych władze Szwajcarii finansują w ramach prowadzonej polityki zatrudnienia i kształtowania rynku pracy. W 2005 r. 62% kosztów dokształcania obcokrajowców wyniosło 63 miliony franków, a w tym również wliczono koszty szkolenia młodzieży, która nie miała dostępu do szkoły podstawowej (poniżej

⁹ *Evaluation des Integrationsförderungsprogramms 2001 bis 2003*, Bern EKA (*Eidgenössische Ausländerkommission*); EKA Jahresberichte (<http://www.eka-cfe.ch.Publikationen>).

¹⁰ Badaniem objęto 8960 osób z różnych krajów. Okazało się, że najwięcej takich osób jest z Portugalii (1074), z Serbii i Czarnogóry (1026) oraz z Niemiec (856). Dane na podstawie: *Statistikdienst des BFM: Auswertung Zentrales Ausländerregister (ZAR) 2004*.

¹¹ Zob. E. Hüttner, J. Guggisberg, *Sprachförderung in...* Dla tych grup imigrantów jest stosunkowo niewiele propozycji, a te które istnieją nie spełniają do końca swojej roli szkoleniowej i społecznej.

¹² T. Egger, *Integration und Arbeit. Handlungsfelder, Akteure und Ansatzpunkte zur Besserstellung von Ausländerinnen und Ausländer auf dem Schweizer Arbeitsmarkt*, Bern 2003, s. 26–29.

¹³ E. Hüttner, J. Guggisberg, *Sprachförderung in...*

15. roku życia)¹⁴. W stosunku do kosztów szkolenia i podwyższania kwalifikacji przez Szwajcarów, obcokrajowcy generują znacznie wyższe koszty, a gorsze są efekty ich nauki, ponieważ Szwajcarzy uczą się intensywnie lub tylko doszkalają, co minimalizuje koszty instytucji zajmujących się tą problematyką.

Odpowiednik polskiego ministerstwa kultury — Bundesamt für Kultur (BAK) — podejmuje inicjatywy nauki pisanie i czytanie w środowiskach dzieci i młodzieży obcokrajowców poprzez wspieranie bibliotek i różnych interkulturalnych zajęć organizowanych w tych placówkach (Association livres sans frontières — Verein Bücher ohne Grenzen). Takimi placówkami są również Bibliomedia, których zadaniem jest rozpowszechnianie różnorodnych mediów, także w językach ojczystych młodzieży w gminnych i szkolnych bibliotekach na terenie całej Szwajcarii. BAK w różnych formach wspiera zwalczanie funkcjonalnego analfabetyzmu nie tylko przy pomocy współfinansowania¹⁵. W stosunku do niepracującej części imigrantów, którzy mają utrudniony dostęp do systemu szkolnictwa władze federalne podejmują specjalne działania mające na celu przyspieszenie procesów integracyjnych. Szczegółnej uwadze poświęca się problem nauczania języka oraz pisanie i czytanie kobiet o niskim stopniu wykształcenia. Na ten cel jako ważny środek integracji poświęca się rocznie kilkadziesiąt milionów franków¹⁶. Już na początku istnienia tego programu skorzystało z niego w latach 2001–2004 około 30 tys. imigrantów¹⁷. Natomiast kursy językowe dla uchodźców i azylantów objęte są innym programem przeznaczonym specjalnie dla nich, przewidzianym w stosownych przepisach dotyczących pomocy udzielanej przez państwo dla takich osób.

Z punktu widzenia Eidgenösische Justiz und Polizei Departament (EJPD) (polskiego odpowiednika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych) istnieje potrzeba poprawy i usprawnienia następujących obszarów działalności oświatowo-integracyjnej:

- usprawnić działania w stosunku do istniejącej grupy ryzyka, tj. młodzieży, która nie zna języka, ponieważ przybyła do Szwajcarii późno, poza czasem obowiązkowej nauki w ramach łączenia rodzin;
- poprawić koordynację, uzupełnić braki w ofertach lokalnych programów nauczania języków. Ewaluacja programów rozwoju integracji ujawnia powstające różnice w programach szkolenia w poszczególnych kantonach, co powoduje brak możliwości ich koordynacji. Schweizerisches Forum für Migrations- und Bevölkerungsstudien (SFM) podjęło działania koordynujące programy wdrażania zasad integracji imigrantów w Szwajcarii¹⁸;

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Członkini Bundesratu Franziska Teuscher w wypowiedzi z 26.03.2003 r. pod hasłem „Lesen. Für niemanden ein Problem” (Czytać. Niczym problemem), http://parlament.ch/afs/data/d/gescg/2002/d_gesch_20023745.htm (odczyt: 09.11.2005). Parlament przyjął stanowisko, że analfabetyzm musi być zwalczany, ale nie przede wszystkim przy pomocy środków finansowych, a przy powszechnym zastosowaniu innych powszechnie dostępnych ośrodków szkoleniowych, szkolnych i bibliotecznych.

¹⁶ EKA Jahresberichte (<http://www.eka-cfe.ch>, Publikationen).

¹⁷ Zob. K. Bülent, Ch. Akermann, *Integrationsförderungsprogramm — Teilevaluation Schwerpunkt 1: Förderung der sprachlichen Kommunikation*, Neuchâtel 2004.

¹⁸ *Ibidem*.

- w celu poprawy efektywności kursów językowych należy podnieść ich stopień profesjonalizacji oraz ofertę jakościową, np. poprzez wprowadzenie certyfikatów dla ośrodków szkoleniowych oraz ujednolicenia wydawanych przez nie świadectw ukończenia kolejnych stopni zaawansowania znajomości języków obowiązujących w Szwajcarii;
- na podstawie art. 3 c przepisów dotyczących zasad integracji obcokrajowców w Szwajcarii (*Verordnung Integration für Ausländer — VintA*) osoby biorące udział w kursach językowych, które będą następnie wykorzystywane w działalności religijnej, mogą uzyskać pozwolenia na pobyt w Szwajcarii. Nowe przepisy dotyczące obcokrajowców oraz regulujące zasady udzielania pozwoleń na pobyt w Szwajcarii w art. 54 określają udział w kursach językowych oraz integracyjnych jako obowiązkowe. Ich znajomość języka musi mieć udokumentowany poziom B2 *Common European Framework of Reference for Languages*¹⁹.

W końcu XX w. co drugie dziecko obcokrajowca zamieszkującego w Szwajcarii było Włochem. Obecnie co trzecie dziecko pochodzi z krajów byłej Jugosławii. W okresie od 1980 do 2010 r. udział uczniów imigrantów w szkołach powszechnych wzrósł z 16 do 23,7%. Jednak w tym samym czasie zmienił się udział poszczególnych narodowości w ogólnej liczbie uczniów pochodzących z rodzin imigrantów. Uczniowie pochodzenia włoskiego stanowili w 1980 r. 52% ogółu uczniów spoza Szwajcarii, a w 2004 r. było ich już tylko 13,8%. Na początku XX w. największą grupę imigranckich dzieci, bo 34,7% stanowili uczniowie z byłej Jugosławii. Dwadzieścia lat wcześniej było ich ok. 2%. Obecnie dzieci uczących się w szkołach podstawowych z Portugalii jest 11%, Turcji 7,8%, a z Hiszpanii ok. 3,5%. Dzieci z Niemiec, Francji i Austrii stanowią 6,5% ogółu uczniów z zagranicy, natomiast dzieci imigrantów z krajów pozaeuropejskich stanowią 22,2%²⁰. Około 14% uczniów szkół podstawowych nie urodziło się w Szwajcarii, a połowa z nich nie przez cały okres nauki w szkole podstawowej uczęszczała w Szwajcarii. Większość z nich w domach nie mówi językiem miejsca zamieszkania²¹. Połowa dzieci imigrantów ma problemy z nauką w szkołach. Na przykład problemy ze zrozumieniem tekstu ma 48,5% uczniów 9 klasy, których obydwój rodzice urodzili się poza Szwajcarią, dzieci pochodzące z mieszanych rodzin mają problemy w 22,3%, natomiast szwajcarskie dzieci już tylko w 11,1%. Zjawisko to jest również uzależnione od długości okresu spędzonego w Szwajcarii czasu, od języka, w jakim mówi się w domu, a także od źródeł cywilizacyjno-kulturowych, z jakich wywodzi się rodzina²². Zaniedbania w czytaniu, matematyce i wiedzy ogólnej są na podobnym poziomie we

¹⁹ Zob. obowiązkowe zasady integracji zawarte w przepisach federalnych. BFM wytyczne dla kantonalnych oraz gminnych urzędów i ośrodków migracyjnych dotyczących zasad integracji imigrantów z 1.02.2006 r., Bern 2006.

²⁰ R. Lischer, *Integrierte Fremde? Eine statische Antwort. Ausländische Kinder und Jugendliche im schweizerischen Bildungssystem*, (w:) S. Rosenberg, *Schul- und Bildungslaufbahn von immigrierten „leistungsschwachen“ Schülerinnen und Schülern. Schlussbericht Convegno 2002*, Bern 2002.

²¹ T. Meyer, *Jugendliche mit Migrationshintergrund*, (w:) *Wege in die nachobligatorische Ausbildung. Die ersten zwei Jahre nach Austritt aus obligatorische Schule. Zwischenergebnisse des Jugendlängsschnitts*, Neuchâtel 2003, s. 112.

²² U. Moser, *Schwierigkeiten einfache texte zu verstehen*, Bern 2002, s. 126.

wszystkich grupach wiekowych imigranckich dzieci. Nie zaobserwowano większego wpływu motywacji i zainteresowania nauką rodzin przybyłych z zagranicy²³.

Badania w Wintherthur, Neuschatel i Locarno wykazały, że dzieci obcokrajowców rzadziej uczęszczają do żłobków, przedszkoli i świetlic szkolnych. Okazało się, że 4-letnie dzieci Szwajcarów w 70%, a obcokrajowców w 50% korzystają z różnych form wychowania poza domem rodzinnym. Jednocześnie badania wykazały, że dzieci korzystające z takich form wychowania szybciej uczą się mówić nawet miejscowymi dialektami, co znacznie pomaga w późniejszej integracji²⁴.

Sytuacje rodzinne, jak podłoże socjo-ekonomiczne rodziców czy liczba rodzeństwa, decydują o przyszłych sukcesach szkolnych. Dzieci imigrantów żyją w rodzinach, w których rodzice najczęściej nie posiadają wyższego wykształcenia i nie przykładają również większego znaczenia do wykształcenia swoich dzieci²⁵. Te rodziny często tylko w ograniczonym zakresie dają wsparcie i motywację do zdobywania wyższego wykształcenia. Także zainteresowanie rodziców w zdobywaniu wyższych kwalifikacji zawodowych jest znacznie mniejsze niż wśród podobnych rodzin szwajcarskich²⁶.

Udział jednej czwartej w klasie uczniów używających innego języka niż miejscowy negatywnie wpływa na poziom nauczania całej klasy. Podczas gdy w latach 80. ubiegłego wieku co piąta klasa w szwajcarskich szkołach miała jedną trzecią uczniów zagranicznych, to na początku XXI w. już co trzecia klasa składa się z niemal połowy imigrantów²⁷. Badania wykazały, że uczniowie myślący w innym języku niż wykładowy obniżają ogólny poziom całej klasy. Ten negatywny efekt dotyczy 25 do 50% uczniów myślących i mówiących w swoim rodzimym języku, a w mniejszym stopniu dotyczy także pozostałych uczniów²⁸. Badania wykazały, że wśród uczniów 9 klasy z udziałem ponad 20% obcokrajowców czytanie ze zrozumieniem jest wyraźnie gorsze niż w podobnej klasie z 5% udziałem uczniów z rodzin imigrantów. Wyniki uczniów szwajcarskich szkół wykazują, że uczniowie obcokrajowcy mają mniejsze szanse na uczestnictwo w dalszym kształceniu niż dzieci szwajcarskie²⁹. Przydziały do poszczególnych typów szkół lub zawodów zależą w znacznym stopniu od uzdolnień poszczególnych uczniów, a nie tylko od statystycznych podziałów i wyliczeń. Jednak wieloletnia praktyka i obserwacje wykazują, że szanse nauki w szkołach średnich dla szwajcarskich dziewcząt wynoszą 83, dla chłopców 70%, a dla dziewcząt z imigranckich rodzin 65

²³ *Ibidem*, s. 129.

²⁴ *Ibidem*, s. 481.

²⁵ *Ibidem*, s. 131. Według danych SFM 23,9% rodziców z rodzin imigrantów oraz 11,4% z rodzin mieszkających posiada wykształcenie podstawowe. Szanse dzieci rodziców posiadających wyższe wykształcenie na ukończenie studiów jest trzynastokrotnie większe niż pochodzących z rodzin o podstawowym wykształceniu.

²⁶ *Ibidem*, s. 118.

²⁷ V. Coradi, *Soziale Integration und Leistungsförderung. Thematischer Bericht der Erhebung PISA*, Neuchatel 2005, s. 25.

²⁸ Zob. U. Moser, H. Rynn, *Lernerfolg in der Primarschule — Eine Evaluation der Leistungen am Ende der Primarschule*, Aarau 2000.

²⁹ M. Coradi Vellacott, S. Wolter, *Chancengerechtlichkeit im schweizerischen Bildungswesen*, Aarau 2005, Tab. Nr. 9.

i chłopców 37%, co jest zjawiskiem obserwowanym od wielu lat³⁰. Na przykład w roku szkolnym 2003/4 w szkołach podstawowych (obligatorischen Schule) znajdowało się 813 448 uczniów z czego 192 467 było obcokrajowcami. Dane statystyczne i fakty ze szkolnej rzeczywistości wykazują trójkrotny podział imigrantów w różnych płaszczyznach integracji, jak: nauka zawodu, udział w rynku pracy, opieka zdrowotna i społeczna. Istnieje również podział na grupy w zależności od krajów pochodzenia, jak grupa północnoeuropejska: Niemcy, Francuzi, Belgowie itp. oraz południowoeuropejska grupa z Włoch i Hiszpanii, jak też grupa w tzw. drugiej fazie imigracji, z Portugalii, Turcji i ex-Jugosławii. Niekorzystne zjawiska opisywane powyżej w największym stopniu dotyczą tej ostatniej grupy. Szacuje się, że obecnie ok. 50 tys. dzieci obcokrajowców pobiera naukę w szkołach o najniższym poziomie (szkołach podstawowych i specjalnych), tzn. ok. 26%, czyli dwukrotnie więcej niż Szwajcarów, których dzieci zajmują w tych szkołach ok. 13% miejsc. Pobieranie nauki w szkołach o najniższym poziomie może mieć dla uczniów negatywny wpływ na ich możliwości udziału w rynku pracy i nauki w szkołach na średnich i wyższych poziomach³¹.

Podstawy zasad integracji w obszarze szkolnictwa zawarte są w następujących aktach prawnych:

1. Konstytucja Szwajcarii w art. 19 o prawie do podstawowego nauczania mówi, że: „Gwarantuje się prawo do wystarczającego i bezpłatnego podstawowego wykształcenia”.
2. Artykuł 41 p. f Konstytucji: „Dzieci i młodzież, jak i osoby w wieku produkcyjnym, mogły zgodnie ze swoimi zdolnościami kształcić się, doksztalać się i kontynuować kształcenie”.
3. Artykuł 62 p. 1 Konstytucji: „W sprawach szkolnictwa właściwe są kantony”.
4. Artykuł 62 p. 2 Konstytucji: „Troszczą się one o należyte nauczanie podstawowe, dostępne dla wszystkich dzieci. Nauczanie podstawowe jest obowiązkowe i pozostaje pod państwowym kierownictwem lub nadzorem. W szkołach publicznych jest ono bezpłatne. Rok szkolny rozpoczyna się między połową sierpnia i połową września”.
5. Artykuł 13 Międzynarodowego Paktu o prawach gospodarczych, socjalnych i kulturalnych.
6. Szwajcarskie przepisy dotyczące obcokrajowców — *Ausländergesetz* — regulacje w ramach postępowań z rodziną.
7. Przepisy dotyczące zasad integracji.
8. Kantonalne przepisy dotyczące szkolnictwa podstawowego.

Federalny system szkolnictwa podstawowego Szwajcarii realizację zadań integracyjnych o tym podłożu deleguje do kantonów i gmin. Kantonalne systemy w tym zakresie wykazują pewne różnice, jednak w sferze integracji imigrantów podejmowane są wspólne przedsięwzięcia³². Przede wszystkim dzieci z przybyłych rodzin są umieszczane bezpośrednio w klasach o odpowiednim dla nich stopniu opanowania języka, a nauczyciele są zobowiązani do możliwie skutecznego wdrażania zasad

³⁰ U. Haebelin, Ch. Imdorf, W. Kronig, *Chancenungleichheit bei der Lehrstellensuche. Die Einfluss von Schule, Herkunft und Geschlecht*, Bern-Aarau 2004, s. 43.

³¹ *Ibidem*, s. 15.

³² Zob. M. Staufer, *Synthese der kantonalen Entwicklungsprojekte 2004/5*, Bern 2004.

integracji z pozostałymi uczniami. Organizowane są specjalne kursy językowe w językach ojczystych, co ma przyspieszyć proces integracji³³. Kantony wraz z instytucjami federalnymi prowadzą monitoring kształcenia, a obserwacja ta jest długofalowa i umożliwia wprowadzanie korekt do programów szkolnych i kursów. Szacuje się, że udział kosztów ponoszonych na obcokrajowców w ogólnych kosztach szkolnictwa wynosi ok. 3 miliardów franków. Natomiast nakłady na system integracji młodzieży kosztują rocznie 40 do 80 milionów franków³⁴. Działania integracyjne w zakresie szkolnictwa wprawdzie nie należą bezpośrednio do kompetencji władz federalnych, to jednak z punktu widzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (EJPD) i ich komórki BFM w zakresie usprawnienia polityki integracji należy podjąć następujące działania:

1. Należy usprawnić wymianę systemów kształcenia i innych obszarów polityki integracyjnej. Usprawnienia wymaga koordynacja i uzgodnienie programów pomiędzy komórkami gmin i kantonów w zakresie mieszkalnictwa, szkolnictwa zawodowego, a także programów szkolnych.
2. System integracji preferowany przez instytucje federalne wspiera naukę języków oraz oświatę i kształcenie zawodowe także poprzez praktyki odbywane w zakładach produkcyjnych. Koszty praktyk mają być finansowane przez rząd federalny.
3. Zgodnie z nowymi przepisami dotyczącymi obcokrajowców — *Ausländer Gesetz* (AuG) art. 47 — imigranci mają obowiązek sprowadzenia dzieci ze swoich krajów najpóźniej w ciągu 5 lat, a dzieci powyżej 12. roku życia w ciągu jednego roku od przyjazdu do Szwajcarii i uzyskania zezwolenia na pobyt stały.

Władze federalne, jak również władze gmin i kantonów dużą wagę przywiązują do jakości kształcenia zawodowego. Dotyczy to zwłaszcza poziomu *Sekundarstufe II*, tj. dobrowolnego poziomu wykształcenia abiturientów, którzy mogą po zdaniu matury kontynuować naukę na wyższych uczelniach (po ukończeniu *Maturitätsschule*, *Diplommittelschule*, *Berufsschulen*, *Berufsmaturität*). Nauka w średnich szkołach zawodowych odbywa się w ciągu 3–4 dni w tygodniu, a 1–2 dni uczniowie odbywają praktyki w fabrykach i produkcyjnych zakładach pracy. Obecnie w Szwajcarii często zdarza się, że średnie szkoły zawodowe z maturą kończą uczniowie w wieku 25–34 lat³⁵. Władze oświatowe przykładają duże znaczenie do odbywanych praktyk zawodowych, co pozytywnie wpływa na wysoki stopień integracji zawodowej absolwentów szkół zawodowych na rynku pracy oraz zmniejsza stopień bezrobocia³⁶.

³³ P. Rüesch, *Gute Schulen im multikulturellen Umfeld*, Zürich 1999, s. 55.

³⁴ Zob. http://www.stadtluern.ch/Assets/documents/Grstr/2004_2008/0051n22092004An.pdf.

³⁵ *Statistisches Jahrbuch der Schweiz 2005*, s. 671. Podwójne wykształcenie zawodowe jest charakterystyczne dla Szwajcarii, Niemiec i Austrii. Częściowo również jest ten system stosowany w Holandii i w Danii. W Szwajcarii rozpowszechniony jest w niemieckojęzycznej części, w kantonach francuskich i włoskich w mniejszym stopniu. Zob. *BBT Berufsbildung in der Schweiz 2005. Fakten und Zahlen*, Bundesamt für Berufsbildung und Technologie (BBT), Bern 2005.

³⁶ Podwójny system kształcenia zawodowego na poziomie *Sekundarstufe II* jest nie jedynym elementem pozytywnie wpływającym na rynek pracy. Jest jedną konsekwentną i najpełniejszą formą przenoszenia teorii do praktyki pomiędzy zasadniczym wykształceniem, doświadczeniem zawodowym oraz dostępem do dalszego kształcenia na poziomach wyższych szkół technicznych i uniwersytetach. Stosowany system szkolnictwa w odniesieniu do młodzieży i dorosłych w krajach, jak: Austria, Dania, Niemcy, Norwegia i Szwajcaria przynosi pozytywne efekty w zwalczaniu bezrobocia szczególnie wśród mło-

Różnice w poziomach wykształcenia pomiędzy Szwajcarami i obcokrajowcami z Europy południowej są mniej widoczne w grupie wiekowej pomiędzy 15 a 24 lata niż w porównaniu pomiędzy ogólnym poziomem wykształcenia Szwajcarów i imigrantów. Młodzież z zagranicy posiada w 57,7% średnie wykształcenie (*Sekundarstufe I*), gdy Szwajcarzy w tym samym wieku osiągają ten poziom w 56,4%. Nieco mniej osób osiąga wykształcenie średnie z maturą (*Sekundarstufe II*), bo obcokrajowcy w 39,5, a Szwajcarzy w 41,2%. Natomiast wyższe wykształcenie (*Tertiärabschluss*) osiąga 2,4% Szwajcarów i 2,7% obcokrajowców. Dla porównania młodzież z krajów południowoeuropejskich: Sek. I — 60,4%, Sek. II — 35,6%, a Tertiär tylko 3,9%, a z zachodniobałkańskich: Sek. I — 70,6%, Sek. II — 28,6% natomiast o osiągniętych rezultatach w wyższym wykształceniu brak jest danych³⁷.

Młodzież z rodzin imigrantów stosunkowo wcześniej kończy naukę niż ich szwajcarscy koledzy i koleżanki. W wieku 15 lat niemal 20% uczniów z krajów byłej Jugosławii oraz około 30% uczniów pochodzących z Afryki opuszcza szkoły, gdy udział młodzieży szwajcarskiej w tym procesie wynosi około 7%. Podkreślenia wymaga fakt, że porównanie pomiędzy urodzonymi w Szwajcarii i za granicą 15-latków z rodzin imigrantów wykazuje, że większość wcześniej opuszczających szkoły urodziło się w Szwajcarii³⁸. Niższy udział w procesie kształcenia tłumaczy się wcześniejszym podejmowaniem pracy przez młodzież z zagranicy, ponieważ chcą oni wcześniej zarabiać na swoje utrzymanie w wieku 15–24 lat przy niższych kwalifikacjach nawet kosztem utraty szans na przyszłe awanse zawodowe³⁹.

Młodzież z zagranicy w przedziale nisko wykwalifikowanej siły roboczej jest reprezentowana w nadmiarze. Łączna liczba młodych osób, które korzystały z ofert pracy związanych z douczaniem konkretnego zawodu w 1980 r. wynosiła 12 684, a dwadzieścia lat później podwoiła się do 23 020 osób. Liczba obcokrajowców w tym przedziale czasu również uległa zwiększeniu z 11,8 do 28,1% ogółu mieszkańców Szwajcarii⁴⁰.

Badania wykazują, że rok po ukończeniu obowiązkowej nauki w szkole (*Sekundarstufe I*) 76% szwajcarskiej młodzieży kontynuuje naukę (*Sekundarstufe II*). Natomiast 71% młodzieży z krajów Europy północnej (D, A, F, B)⁴¹ oraz 73% młodych Hiszpanów i Włochów również idzie tą drogą rozwoju intelektualnego. Młodzież z krajów bałkańskich, jak również z Turcji i Portugalii dalece odstaje od swoich wyżej wymienionych rówieśników, ponieważ zaledwie 56% z nich kontynuuje naukę⁴².

dych ludzi i absolwentów szkół. Zostało to pozytywnie ocenione przez kraje OECD w publikacji: *From Initial Education to Working Life — Making Transitions Work*, OECD Publishing, Paris 2008, s. 101.

³⁷ P. Wanner, *Migration und Integration...* Dane pochodzą z powszechnego spisu ludności w 2000 r. Kraje zachodniobałkańskie to: Serbia, Czarnogóra z Kosowem, Chorwacja, Bośnia-Hercegowina, Macedonia i Albania.

³⁸ P. Wanner, *Migration und Integration...*, s. 29 i 90.

³⁹ *Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz*, Bericht BFS 2005, s. 112.

⁴⁰ Bundesamt für Statistik (BFS), Sektion Schul- und Berufsbildung. *Lernende & Abschlüsse Brückangebote*, M. Graber, *Anlernen nach herkunft*, Bern 2005. Do szkół zawodowych zalicza się także szkoły przygotowawcze oraz kursy zawodowe.

⁴¹ D — Niemcy (Deutschland), Austria, Francja, Belgia.

⁴² T. Meyer, *Jugentliche mit Migrationshintergrund...*, s. 114.

Słabsza pozycja wyjściowa dzieci imigrantów, szczególnie w drugiej fazie integracyjnej dotyczącej kształcenia zawodowego, wynika najczęściej ze słabszej pozycji wyjściowej podczas kształcenia podstawowego, która wynika z różnych zależności procesów integracyjnych. Ważnym przyczynkiem do sukcesu w kształceniu jest właściwy dobór typu szkoły. Dotyczy to w większym stopniu emigrantów niż uczniów pochodzenia szwajcarskiego⁴³. Przy dokonywaniu selekcji podczas nauki w szkołach (przeprowadzane selekcje według typów szkół i wybieranych zawodów) znaczącą rolę odgrywają oceny z matematyki i przedmiotów ścisłych⁴⁴.

Dzieci imigrantów poprzez słabsze kontakty z zakładami, w których odbywają praktyki zawodowe, mają również po ukończeniu szkoły utrudniony wstęp na rynek pracy. Badania wskazują, że płeć i status społeczny uczniów, jak również dostęp do usług socjalnych (także poprzez zakłady pracy, w których odbywali praktyki zawodowe i staże) wpływają na jakość uzyskanego wykształcenia⁴⁵. Ta okoliczność wpływa następnie na decyzje o wyborze dalszego kształcenia i jego kierunkach.

Badacze podkreślają, że szanse na otrzymanie miejsca w szkole są w przypadku dzieci imigrantów około czterokrotnie mniejsze niż w przypadku młodych, rodowitych Szwajcarów. Młodzież pochodząca z drugiej generacji imigrantów według badań ma 1,9 razy mniejsze możliwości uzyskania odpowiedniego miejsca kształcenia w szkołach, natomiast młode kobiety pochodzące z tych środowisk — 2,8 razy mniejsze szanse niż ich koledzy w znalezieniu odpowiedniego miejsca w szkole⁴⁶. Rezygnacja z możliwości znalezienia szkoły i pracy oraz przejście tradycyjnej roli kobiet w rodzinach obcokrajowców stanowi jedną z istotnych podstaw pozostawania poza systemem kształcenia, a także rezygnacji z rozwoju własnych możliwości intelektualnych i zawodowych.

Przeprowadzono badania polegające na ogłoszeniu w prasie osób poszukujących pracy Szwajcarów oraz o identycznym poziomie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych imigrantów. Odpowiedzi na zamieszczone anonse prasowe przyniosły różne rezultaty. Ogłoszenia obcokrajowców w znacznej mierze pozostawały bez odpowiedzi. W zachodniej, francuskojęzycznej części Szwajcarii ok. 24% ogłoszeń osób pochodzących z byłej Jugosławii (mówiących po albańsku) zostało pominiętych, natomiast w niemieckojęzycznej części 59%. Identyczne badanie dotyczące Turków dało w niemieckojęzycznej Szwajcarii rezultat 30% dyskryminacji⁴⁷.

Młodzi obcokrajowcy, legitymizujący się dokumentem *Ausweis*-F, tzn. przyjęci okresowo wprawdzie posiadają prawo do kształcenia się, jednak wewnętrzne przepisy kantonalne przewidują różnego rodzaju obostrzenia w tym zakresie. Na przykład że zbyt późno przybyli do Szwajcarii lub nie posiadają odpowiednich kwalifikacji czy stopnia wykształcenia, jak również fakt, że osoby legitymujące się Paszportem F nie posiadają konkretnych perspektyw na pobyt stały w Szwajcarii. Sytuację tę poprawiły

⁴³ U. Heberlin, Ch. Imdorf, W. Kronig, *Chancenungleichheit bei der Lehrstellensuche...*, s. 91.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 21.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 9f.

⁴⁶ *Ibidem*. Badanie wykonano na grupie 1 038 uczniów poszukujących miejsca kształcenia pochodzących z niemieckojęzycznej części Szwajcarii, którzy byli w dziewiątym roku nauczania.

⁴⁷ R. Fibbi, K. Bülent, E. Piguet, *Nomen est omen: Quand s'appeller Pierre Afrimou Mehmet fait la-différence*, Synthesis 3, Bern-Aarau 2004. We współpracy z Forum Bildung und Beschäftigung oraz Schweizerischen Koordinationsstelle für Bildungsforschung (SKBF).

przepisy wprowadzone w życie 1.04.2006 r. (BVO — Revision, Zugang zu Integrationsmassnahmen, tzn. dostęp do środków integracji)⁴⁸.

Grupami szczególnie narażonymi na ryzyko dezintegracji jest młodzież wywodząca się z imigranckich rodzin w wieku szkolnym. Młodzieży do 16. roku życia na stałe przebywa w Szwajcarii około 17 tys.⁴⁹ Szczególnie godne uwagi zagrożenia społeczne tworzą się w następujących grupach:

1. Młodzież imigrancka, która rok lub więcej po ukończeniu szkoły podstawowej nie kształci się dalej. Dwa lata po ukończeniu szkoły nie znalazło dla siebie miejsca w systemie szkolnym około 2,3 tys. osób w tym przedziale wiekowym, co stanowi ok. 14%, a około 1,1 tys., tj. 7% uczniów znalazło dla siebie rozwiązania tymczasowe. Dla porównania w przypadku młodzieży szwajcarskiej wskaźniki te wynoszą 3%, tzn. 2,1 tys. osób oraz tymczasowe rozwiązania dotyczą 6%, tj. 4,1 tys. Szwajcarów⁵⁰.
2. Młodzież, która nie spędziła całego okresu obowiązku szkolnego w Szwajcarii, i/lub która w domu nie posługiwała się językiem nauczania w szkołach. Stanowi ona grupę szacowaną na 10 do 13 tys. osób⁵¹.
3. Młode kobiety wywodzące się z rodzin imigrantów (rocznie ok. 8 tys. osób), szczególnie w wieku 15 do 24 lat (rocznie ok. 3 tys. osób).
4. Młodzież legitymująca się dokumentem *Ausweis*-F, pomiędzy 15. a 24. rokiem życia, przejściowo objęta nauczaniem lub praktyką zawodową.

Szwajcarskie służby migracyjne oceniają, że 15–20%, czyli około 3 tys. młodych imigrantów, a szczególnie młodzież wywodząca się z rodzin o niskim wykształceniu, stale nie trafia do szkół dających możliwości dalszego kształcenia (*Sekundarstufe II*), co także wywiera negatywny wpływ na poziom i długość trwania asymilacji poprzez zwiększone ryzyko bezrobocia, uzależnienie od pomocy socjalnej, dziedziczna bieda. Ocenia się, że poprzez właściwy proces asymilacji, rząd Szwajcarii może zaoszczędzić nawet do 100 milionów franków rocznie⁵².

W zakresie pomocy w procesie integracji w Szwajcarii obowiązują następujące podstawy prawne:

1. Konstytucja Szwajcarii, art. 63: „Kształcenie zawodowe i szkoły wyższe”.
2. *Ausländergesetz*; *Regelungen im Bereich Familiennachzug* — przepisy dla obcokrajowców, regulacja z zakresie scalania rodzin.
3. *Integrationsverordnung des Bundes*, art. 14 a i 16 (*Koordinationsaufgabe des BFM*; *Finanzhilfe in verschiedenen Förderungsbereichen*) — przepisy federalne określające zasady integracji (koordynacja i zasady udzielania pomocy finansowej).

⁴⁸ Zaktualizowano przepisy dotyczące integracji obcokrajowców z 7.09.2005 r. znosząc dotychczasowe ograniczenia dotyczące liczby przyjmowanych imigrantów.

⁴⁹ *Ausländer- und Asylstatistik 2004*, Teil 2: *Retrospektive Ergebnisse*, Bern 2004, s. 64.

⁵⁰ Zob. T. Meyer, *Jugendliche mit Migrationshintergrund...*, s. 112.

⁵¹ *Ibidem*, s. 114.

⁵² Bundesrat zakłada, że na 1000 młodych emigrantach można zaoszczędzić ok. 18 mln franków na pomocy socjalnej poprzez systematyczny proces integracji zwłaszcza w zakresie doboru szkolnictwa zawodowego.

4. Berufsbildungsgesetz (BBG), art. 7 (Förderung benachteiligter Gruppen) art. 55 (Beiträge des Bundes im Bereich der Integration Jugendlicher) — przepisy dotyczące zasad kształcenia zawodowego oraz grup ryzyka integracji młodocianych.

Na poziomie federalnym działa Bundesamt für Berufsbildung und Technologie (BBT) (urząd do spraw kształcenia zawodowego i technologii), który jest odpowiedzialny za strategię rozwoju oraz kształtowania przepisów dotyczących wszystkich kantonów, jak również ma obowiązek kontrolowania systemu i programów szkolnictwa zawodowego na terenie Szwajcarii. Na poziomach kantonów również istnieją urzędy zajmujące się szkolnictwem zawodowym, a także doradztwem zawodowym, które mają za zadanie kształtować szkolnictwo zawodowe na potrzeby przemysłu, handlu i usług⁵³. To przedstawiciele szwajcarskiej gospodarki ustalają kierunki i poziom kształcenia uczniów na ich potrzeby. Obecnie istnieje wiele państwowych przedsięwzięć dla poprawy kształcenia zawodowego, a należą do nich między innymi:

1. Współpraca z przedsiębiorcami w sprawie kształcenia młodzieży w zawodach im przydatnych.
2. Współfinansowanie przez państwo kształcenia zawodowego.
3. Marketing w zakresie tworzenia miejsc nauki zgodnych z potrzebami gospodarki i przedsiębiorców.
4. Pomoc finansowa realizowana poprzez oferowanie przejściowych i płatnych miejsc odbywania stażów i praktyk zawodowych skierowanych do młodzieży z trudnymi warunkami przystąpienia do nauki zawodu⁵⁴.
5. Gotowość władz oświatowych do zapewnienia indywidualnych rozwiązań przejściowych szczególnie dla uczniów, którzy z różnych powodów nie sprościli wymogom przystąpienia do regularnego procesu nauczania⁵⁵. Na tzw. semestrach motywacyjnych chodzi o przekonanie młodzieży do aktywnego współuczestniczenia w polityce integracyjnej władz rządowych i kantonalnych.

Nowe przepisy dotyczące kształcenia zawodowego zakładają długoplanowe zaangażowanie się władz federacyjnych. Do najważniejszych postanowień należą:

1. Kantonalne przedsięwzięcia na płaszczyźnie ofert pomostowych jako przygotowania do zasadniczego kształcenia zawodowego.
2. Nowe przepisy dotyczące kształcenia zawodowego zapewniają oprócz tradycyjnego kształcenia także praktyczne nauczanie zawodu z pominięciem wysokich wymagań teoretycznych. Ten dwuletni tryb (tzw. dwuletnie kształcenie zawodowe — *zweijährige berufliche Grundbildung*) kończy się uzyskaniem federalnego atestu zawodowego⁵⁶.

⁵³ Współpraca między kantonami w tym zakresie odbywa się w ramach ustaleń Szwajcarskiej Konferencji kantonalnych dyrektorów ds. młodzieży (Erziehungsdirektoren — www.dbk.ch) oraz Schweizerischen Berufsbildungsämterkonferenz (SBBK — www.dbk.ch).

⁵⁴ Opracowano specjalne programy pomocowe dla bezrobotnej młodzieży, która jako pomoc otrzymuje zasiłek w wys. 450 franków miesięcznie. Z tej formy pomocy korzysta ok. 13% uczniów do 25. roku życia.

⁵⁵ T. Egger, *Zugang zum Arbeitsmarkt erleichtern — ein Wegweiser*, (w:) Terra Cognita, Nr. 3, Bern 2003, s. 60–65; zob. też: E. Ambühl-Christen, *Ausbildung und Integration von fremdsprachigen Jugendlichen auf Sekundarstufe II*, (w:) Expertenbericht. EDK — Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren, Bern 2000.

⁵⁶ W ten sposób władze oświatowe usunęły dotychczasowy problem niemożności włączenia uczniów z pewnymi brakami teoretycznymi do systemu oświatowego. Już w 2005 r. rozpoczęli pracę absolwenci

3. Nowe przepisy oświatowe umożliwiły władzom federalnym wspieranie lokalnych projektów skierowanych do konkretnych grup uczniów lub konkretnych regionów, jak również podejmowanie inicjatyw w celu integracji młodzieży z problemami w nauce zawodowej, problemami socjalnymi lub trudnościami z nauką języka.

Roczne koszty kształcenia zawodowego opiewają na ok. 3,5 mld CHF, bez kosztów utrzymania zawodowych szkół wyższych, które wynoszą ok. 250 mln CHF oraz szkół ogólnokształcących — ok. 2 mld CHF. Gminy finansują oświatę zawodową w około 8,0%, kantony ok. 78% i rząd federalny ok. 14%. Oczywiście do wymienionych sum należy doliczyć nakłady ponoszone przez zakłady pracy, które szkolą uczniów i praktykantów. Brak jest dokładnych danych w tym zakresie, jednak szacuje się, że rocznie przekraczają one 5,0 mld franków w skali kraju.

Nie istnieją systematyczne badania dotyczące udziału kosztów ponoszonych na integrację obcokrajowców w ogólnym systemie szkolnictwa zawodowego. Władze oświatowe podają wyłącznie dane szacunkowe w tym zakresie, jak:

- koszty ponoszone na obcokrajowców w ogólnym systemie szkolnictwa zawodowego określa się na ok. 600 mln CHF. Podstawą określenia kosztów jest ilość uczniów obcokrajowców w ogólnym systemie oświaty (ok. 18%);
- nakłady na działania integracyjne w zakresie kształcenia zawodowego ocenia się na 10 do 20 mln CHF rocznie⁵⁷.

Z punktu widzenia polityki integracyjnej istnieją potrzeby podjęcia różnorodnych inicjatyw zarówno ze strony rządu federalnego, jak również władz kantonalnych, gminnych, oświatowych oraz przedsiębiorców, którzy w swoich firmach kształcą fachowców na własne potrzeby.

Bibliografia

- Ambühl-Christen E., *Ausbildung und Integration von fremdsprachigen Jugendlichen auf Sekundarstufe II*, (w:) *Expertenbericht. EDK — Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren*, Bern 2000.
- Ausländer- und Asylstatistik 2004, Teil 2: Retrospektive Ergebnisse*, Bern 2004.
- Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz*, Bericht BFS 2005.
- BBT Berufsbildung in der Schweiz 2005. Fakten und Zahlen*, Bundesamt für Berufsbildung und Technologie (BBT), Bern 2005.
- Bülent K., Akermann Ch., *Integrationsförderungsprogramm — Teilevaluation Schwerpunkt 1: Förderung der sprachlichen Kommunikation*, Neuchâtel 2004.
- Coradi V., *Soziale Integration und Leistungsförderung. Thematischer Bericht der Erhebung PISA*, Neuchâtel 2005.
- Coradi Vellacott M., Wolter S., *Chancengerechtigkeit im schweizerischen Bildungswesen*, Aarau 2005.
- Egger T., *Integration und Arbeit. Handlungsfelder, Akteure und Ansatzpunkte zur Besserstellung von Ausländerinnen und Ausländer auf dem Schweizer Arbeitsmarkt*, Bern 2003.
- Egger T., *Zugang zum Arbeitsmarkt erleichtern — ein Wegweiser*, (w:) *Terra Cognita*, Nr. 3, Bern 2003.
- EKA Jahresberichte*, <http://www.eka-cfe.ch>, Publikationen.

dwuletnich kursów jako sprzedawcy w handlu detalicznym, kucharze, pracownicy hoteli i restauracji.

⁵⁷ Zob. <http://www.bbt.admin.ch/berufsbi/projekte/lsb2/d/index.htm>.

Evaluation des Integrationsförderungsprogramms 2001 bis 2003, Bern EKA (Eidgenössische Ausländerkommission).

Fibbi R., Bülent K., Piguet E., *Nomen est omen: Quand s'appeller Pierre Afrimou Mehmet fait la différence*, Synthesis 3, Bern-Aarau 2004.

From Initial Education to Working Life — Making Transitions Work, OECD Publishing, Paris 2008.

Graber M., *Anlernen nach herkunft*, (w:) Bundesamt für Statistik (BFS), Sektion Schul- und Berufsbildung, Lernende & Abschlüsse Brückenangebote, Bern 2005.

Grin F., *Immigrationschprachen und berufliche Integration in der Schweiz*, (w:) H.-R. Wicker, *Migration und der Schweiz*, Seismo, Zürich 2003.

Haeberlin U., Imdorf Ch., Kronig W., *Chancenungleichheit bei der Lehrstellensuche. Die Einfluss von Schule, Herkunft und Geschlecht*, Bern-Aarau 2004, 2006.

Hüttner E., Guggisberg J., *Sprachförderung in der Zweitschprache für Migranntinen und Migranten. Eine untersuchung des Angebots im Auftrag des BFM*, Bern 2005.

Lanfranchi A., *Schulerfolg bei Migrationskindern dank transitorische Räume im Vorschulbereich*, (w:) H.-R. Wicker, R. Fibbi, W. Haug (red.), *Migration und die Schweiz*, Zürich, Seismo 2002.

Lischer R., *Integrierte Fremde? Eine statische Antwort. Ausländische Kinder und Jugendliche im schweizerischen Bildungssystem*, (w:) S. Rosenberg, *Schul- und Bildungslaufbahn von immigrierten „leistungsschwachen“ Schulerinnen und Schülern. Schlussbericht Convegno 2002*, Bern 2002.

Lüdi G., Werlen I., *Schprachenschaft in der Schweiz*, Neuchatel 2004.

Meyer T., *Jugendliche mit Migrationshintergrund*, (w:) *Wege in die nachobligatorische Ausbildung. Die ersten zwei Jahre nach Austritt aus obligatorische Schule. Zwischenergebnisse des Jugendlängsschnitts*, Neuchatel 2003.

Moser U., Rynn H., *Lernerfolg in der Primarschule — Eine Evaluation der Leistungen am Ende der Primarschule*, Aarau 2000.

Moser U., *Schwierigkeiten einfache texte zu verstehen*, Bern 2002.

Rüesch P., *Gute Schulen im multikulturellen Umfeld*, Zürich 1999.

Staufer M., *Synthese der kantonalen Entwicklungsprojekte 2004/5*, Bern 2004.

Wanner P., *Migration und Integration — Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz*, Neuchatel 2004.

The areas of integration of immigrants in Switzerland at the beginning of the 21st century — language learning, primary education, vocational training

Abstract

For all emigrants in the world, before they embrace a new country, the first difficulty is not knowing the language where they settle down. This hindrance significantly decreases the possibility of employment and getting a level of earnings corresponding to even high professional qualifications. Knowing the language has an apparent impact on the speed and quality of adaptation, integration, and then complete assimilation in a foreign country. Linguistic deficiencies may ruin the promising opportunities for professional and social advancement, as well as the possibility of taking up an apprenticeship. Swiss authorities at various levels notify the problems of emigrants in the field of education. At the federal level, the Bundesamt für Berufsbildung und Technologie — BBT (Office for Vocational Training and Technology) is responsible for the development strategy and regulation of all cantons, and is responsible for controlling the vocational education system and programs in Switzerland. At cantonal levels, there are also departments for vocational training as well as career counselling to shape vocational education for industry, commerce and services. It is the representatives of the Swiss economy that determine the directions and level of education of students for their needs.

Keywords: integration, immigrants, language learning, education.